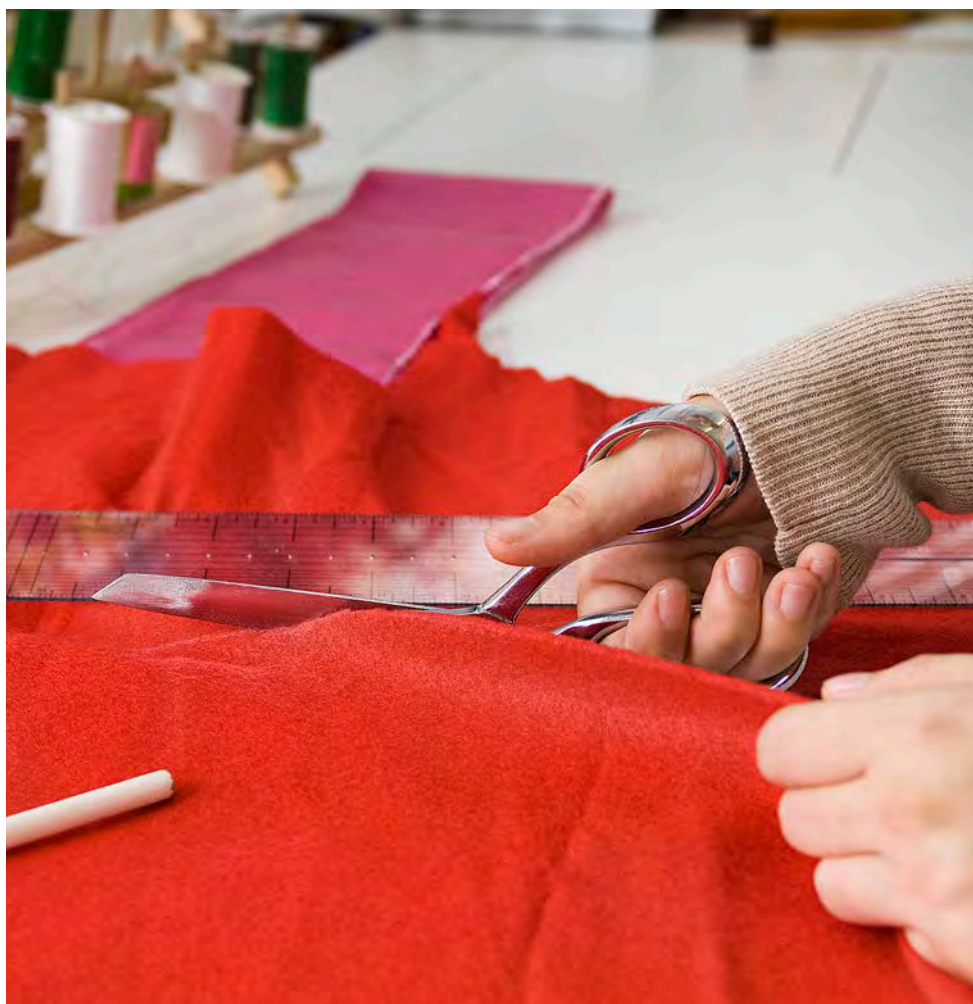




LÄRARNAS  
RIKSFÖRBUND  
FORUM FÖR KULTUR  
OCH KOMMUNIKATION



# Slumpen styr!

*En undersökning om de praktisk-estetiska ämnenas förutsättningar i grundskolan*

# Slumpen styr!

*En undersökning om  
de praktisk-estetiska ämnenas  
förutsättningar i grundskolan*

Lärarnas Riksförbunds  
Forum för Kultur och Kommunikation,  
september 2019

## **Innehåll**

Bakgrund .....	3
Sammanfattning av rapportens viktigaste resultat .....	3
Forum för Kultur och Kommunikations rekommendationer .....	4
Redovisning av utvalda resultat .....	5
Gruppstorlek och lektionslängd .....	5
Sal och utrustning .....	6
Tid till för- och efterarbete samt dokumentation .....	7
Schemaläggning .....	9
Fortbildning .....	10
Metodbeskrivning .....	11

## Bakgrund

Lärare i praktiska och estetiska ämnen har under en längre tid rapporterat att förutsättningarna för dessa ämnen inte är likvärdiga utan det finns betydande lokala skillnader. Lärarnas Riksförbunds *Forum för Kultur och Kommunikation* har därför beslutat att genomföra en undersökning för att synliggöra förutsättningarna för dessa ämnen. Undersökningen består av två delar: dels diskussioner i referensgrupper, dels en enkätundersökning.

Till grund för undersökningens frågeställningar ligger Skolverkets *Allmänna råd för planering och genomförande av undervisningen, dokumentation och betygssättning*. Detta råd har numera ersatts av allmänna råd om *Betyg och betygssättning*.

De praktisk-estetiska ämnena som behandlas i rapporten är:

- Slöjd
- Bild
- Hem- och konsumentkunskap
- Musik

### Sammanfattning av rapportens viktigaste resultat

- 97 procent av de tillfrågade lärarna anser att lektionslängden är en viktig faktor när det gäller undervisningens kvalitet. Viktigast är den för lärarna i hem- och konsumentkunskap och bild.
- Nästan samtliga av de tillfrågade lärarna (99 procent) anser att gruppstorleken är en viktig faktor när det gäller undervisningens kvalitet. Gruppstorleken är generellt större än vad som anses vara optimalt.
- Över hälften (54 procent) av lärarna instämmer helt i att de har tillgång till en adekvat ämnessal. Lärare i bild är minst nöjda, bara 39 procent av dessa undervisar i en adekvat utrustad lokal. Endast 36 procent av lärare i F-3 arbetar i en, för ändamålet, utrustad sal.
- 43 procent av de tillfrågade lärarna har möjlighet att samplanera med ämneskollegor. Endast 21 procent av lärarna i bild har denna möjlighet.
- 75 procent av lärarna har sammanhängande enskild planeringstid i sina scheman. 81 procent av lärarna som undervisar i F-3 har sammanhängande enskild planeringstid.
- 68 procent av lärarna uppger att de inte har möjlighet att delta i bedömningskonferenser.
- 22–25 procent av lärarna i hem- och konsumentkunskap, slöjd och musik uppger att de får ämnesrelevant fortbildning, medan motsvarande siffra för lärarna i bild är endast 15 procent. Fortbildningen erbjuds ofta slumpartat.

## Forum för Kultur och Kommunikations rekommendationer

- **Lektionslängd**  
Anpassa lektionslängd och timplan till ämnens kursplaner. Ansvar för detta ligger hos huvudmannen. Den schemalagda tiden måste räcka till för att uppfylla alla krav i kursplanerna.
- **Undervisningsgruppernas storlek**  
Anpassa gruppstorlekarna till kursplanerna och till lärares möjligheter att hinna stödja elevernas lärande. 15 elever är ett bra riktmärke vad gäller gruppstorlek.
- **Utrustning och salar**  
Utrusta ämnessalar utifrån kursplanernas krav och begär grupprum i anslutning till lektionssalen.
- **Schemats anpassning till ämnet och kunskapsutveckling**  
Synliggör redovisningar, föreställningar, tid för institutionsvård och sammanhängande planering i lärarnas schema. Även tid för enskild planering samt tid i egen ämnessal i anslutning till undervisning bör synliggöras i schema.
- **Planering och samarbete med ämneskollegor**  
Säkerställa att tid och möjlighet finns till möten med ämneskollegor kring planering och bedömning.
- **Fortbildning**  
Huvudmännen ansvarar för att identifiera behovet av adekvat fortbildning samt finansiera densamma. Ämnesnätverk bör skapas hos varje huvudman.

## Redovisning av utvalda resultat

Följande redovisningsområden är identifierade utifrån Lärarnas Riksförbunds enkät och genom intervjuer med referensgrupperna.

### Gruppstorlek och lektionslängd

Referensgrupperna är eniga om att framför allt gruppstorleken har betydelse och de anger 15 elever som ett bra riktmärke. Detta bekräftas fullt ut av enkätsvaren där 88 procent svarar att gruppstorleken är mycket viktig och 11 procent ganska viktig. Man anger att undervisningsgrupperna i dag är större än man anser vara optimalt.

**Figur 1: Hur viktig är undervisningsgruppens storlek för undervisningens kvalitet?**

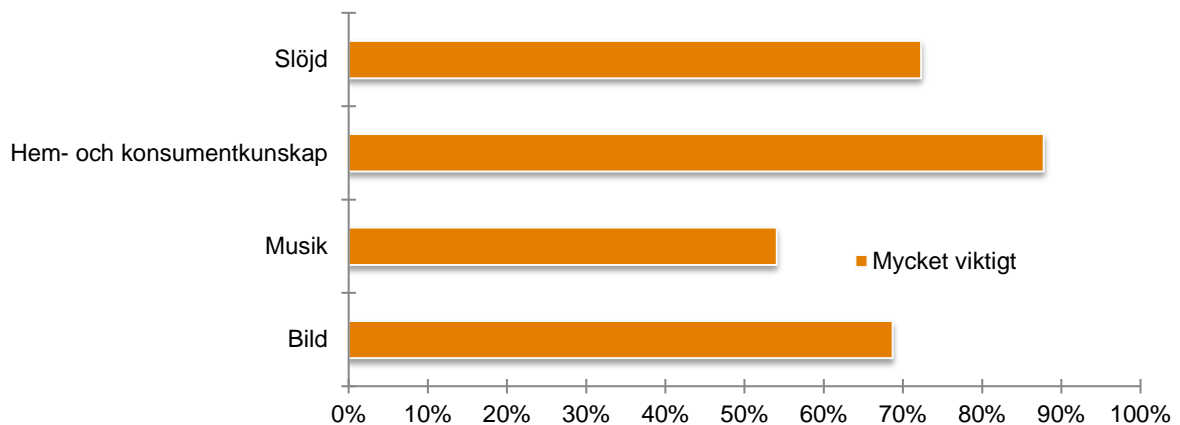


Referensgrupperna menar att med en anpassad gruppstorlek hinner lärarna se varje elev och ge återkoppling på elevens lärande. Om grupperna är för stora blir kontinuerlig feedback samt informell och formativ bedömning svår att genomföra, vilket i sin tur påverkar rättssäkerhet i betygsättningen.

Lektionslängden är en annan viktig förutsättning enligt referensgrupperna. Eftersom det är praktiska ämnen är det viktigt att lektionerna är tillräckligt långa, så att timplanetiden kan utnyttjas fullt ut. Lärarna i referensgrupperna lyfter också fram att timplanen upplevs vara för snävt tilltagen i förhållande till kraven i ämnena.

Enkätsvaren ger samma bild som referensgrupperna, och i svaren sticker hem- och konsumentkunskap ut. Där anser en större andel än i de övriga ämnena att lektionslängden är en mycket viktig förutsättning.

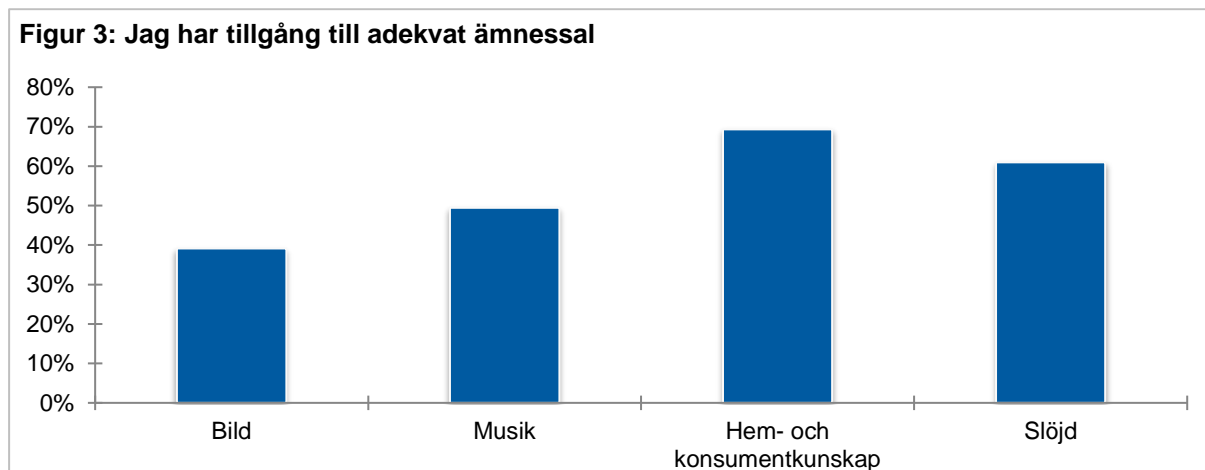
**Figur 2: Lektionslängdens betydelse**



## Sal och utrustning

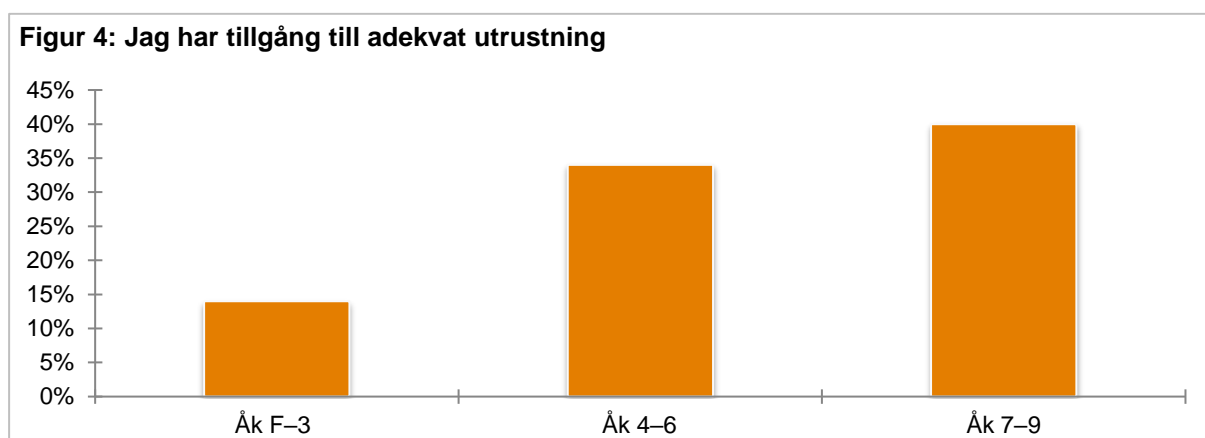
Referensgrupperna efterlyser väl utrustade ämnessalar som är arbetsmiljöanpassade för ämnet, med hänsyn taget till exempelvis ljus, buller och ventilation. Salen ska ha tillgång till grupprum.

I enkäten svarar 54 procent av de tillfrågade att det stämmer helt att de har tillgång till en adekvat ämnessal. Det skiljer sig dock både mellan ämnen och stadier. I bild, se figur 3, är det bara 39 procent som svarar att det stämmer helt på frågan om adekvat ämnessal jämfört med hem- och konsumentkunskap där 69 procent svarar att det ”stämmer helt”.



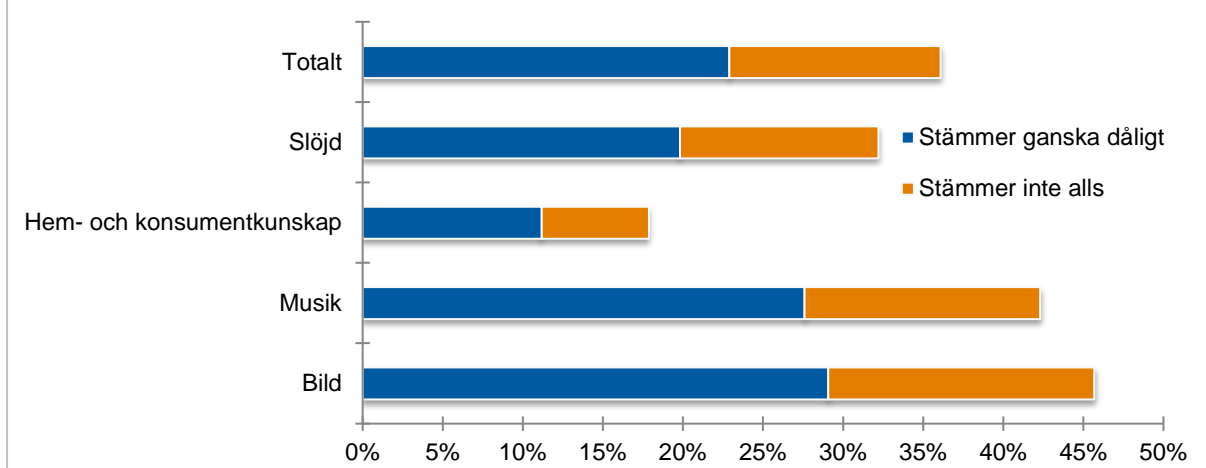
När man tittar på olika stadier så är det bara 36 procent av lärarna som undervisar i F-3 som menar att de har tillgång till en adekvat ämnessal, medan 75 procent respektive 86 procent av lärarna som undervisar i 7-9 svarar ”stämmer helt” på påståendet.

Man skulle kunna anföra att salen inte är lika viktig som den utrustning man har tillgång till i salen, men när vi frågar om tillgång till adekvat utrustning ser det ännu sämre ut. Även om hela 80 procent av de undervisande lärarna i de fyra ämnena svarar positivt på frågan, så är det bara 38 procent som svarar att det stämmer helt. Här skiljer det sig också mellan ämnen och stadium. Framför allt sticker bildämnet ut, där bara 18 procent svarar ”stämmer helt” på frågan. När det gäller stadium, figur 4, så utmärker sig återigen F-3 där endast 14 procent menar att de har tillgång till adekvat utrustning. Motsvarande siffror för 4-6 är 34 procent och för 7-9 40 procent, vilket också är alarmerande.



På frågan om tillgång till adekvata läromedel, till exempel läroböcker (digitala och analoga) och appar/datorprogram, är det totalt 36 procent av lärarna i de olika ämnena som svarar att de inte har tillgång till adekvata läromedel. Sämst är det i ämnena musik och bild.

**Figur 5: Jag har tillgång till adekvata läromedel**

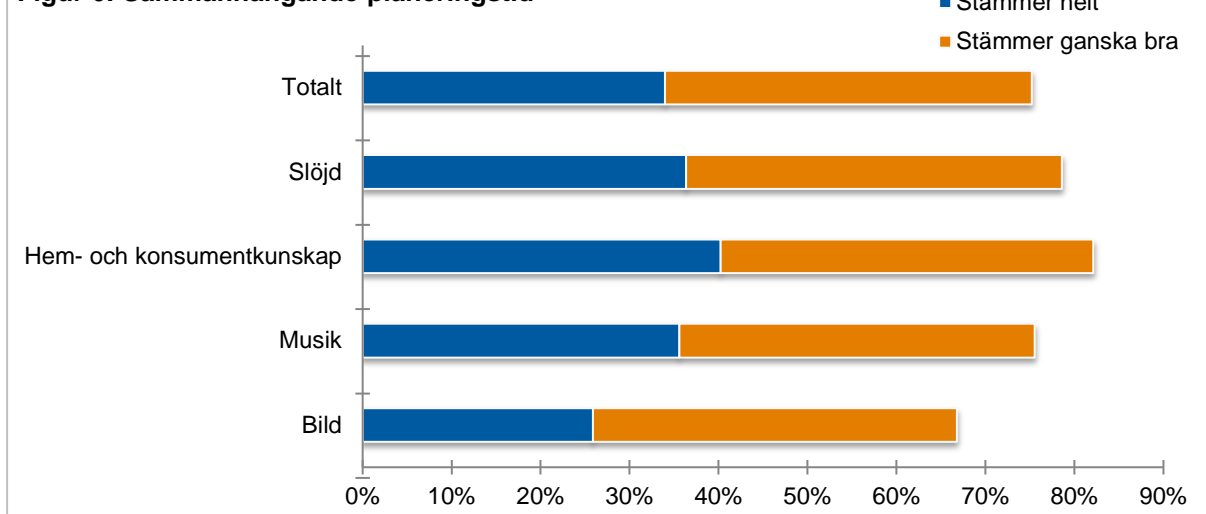


Referensgrupperna menar att en basutrustningslista kopplad till det centrala innehållet, som anger en miniminivå på utrustning, skulle kunna ge bra och likvärdiga förutsättningar för undervisningen i de olika ämnena.

### Tid till för- och efterarbete samt dokumentation

Då vi ställer frågan om man har sammanhängande enskild planeringstid svarar 75 procent av lärarna att det stämmer helt eller stämmer ganska bra. Mest positiva är lärarna i hem- och konsumentkunskap med 82 procent och minst positiva är bildlärarna med 66 procent.

**Figur 6: Sammanhängande planeringstid**



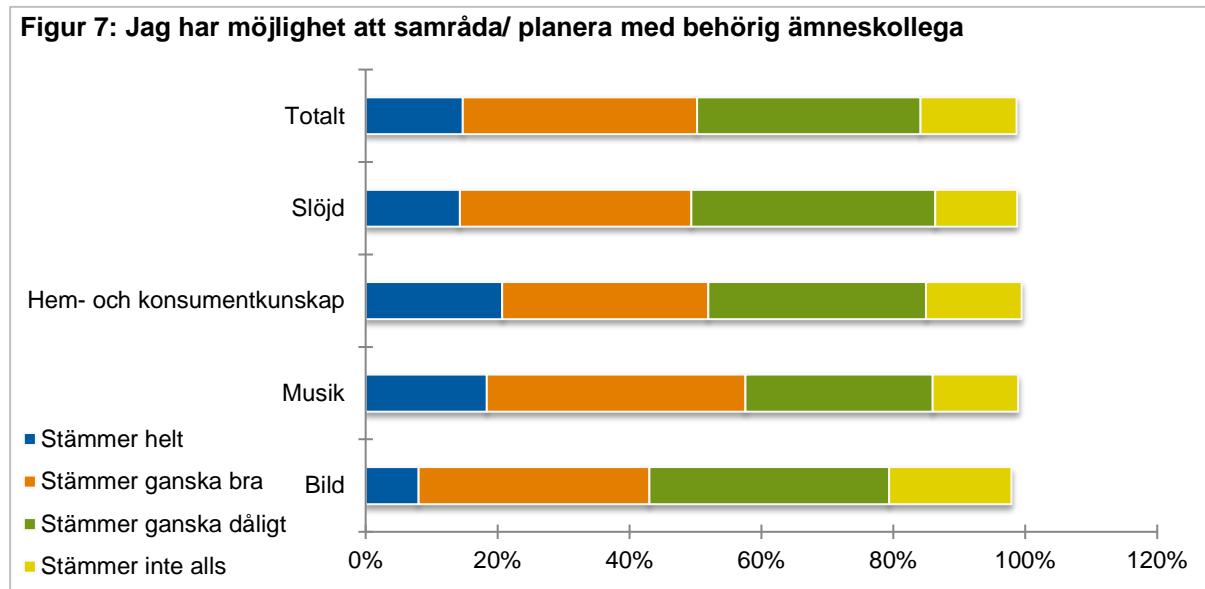
Detta är också den enda frågan där F-3-lärarna har bättre förutsättningar än sina kollegor på de andra stadierna. 81 procent svarar positivt jämfört med 71 procent och 76 procent för 4-6 respektive 7-9.

Dock anser nära 60 procent av lärarna att de saknar sammanhängande tid till enskild reflektion över sin undervisning och hela 75 procent saknar regelbunden reflektion tillsammans med en ämneskollega. Detta är oberoende av stadium och ämne.

För att betygsättning och bedömning ska vara rättssäker och likvärdig anser referensgrupperna att lärarna behöver ha möjlighet att samråda med kollegor som undervisar i samma ämne. Tid inom den reglerade arbetstiden bör avsättas i samband med betygsättning och omdömesskriv-

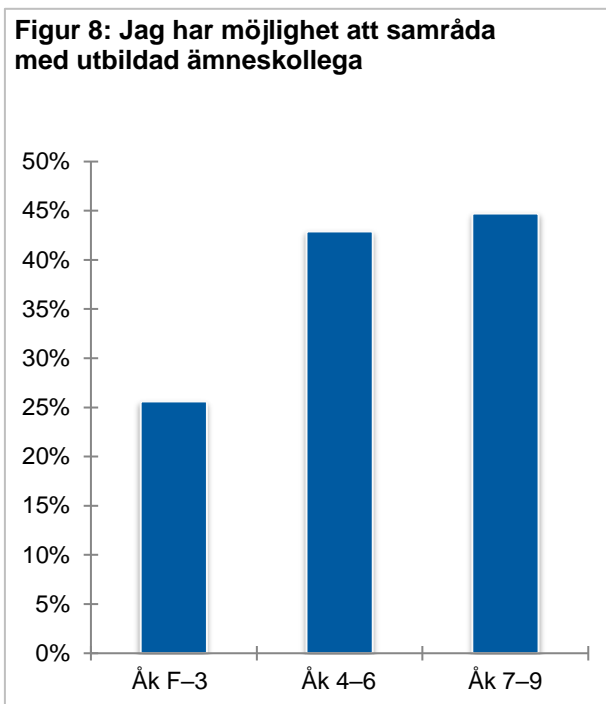
ning, då man ofta undervisar och bedömer ett stort antal elever varje termin. För att arbetsbördan ska vara rimlig borde det finnas ett maxantal på hur många elever/betyg/bedömningar en lärare kan ha per termin.

När vi i enkäten frågar om lärarna har möjlighet att samråda/planera med en behörig ämneskollega, svarar nära 50 procent att de i stort sett saknar denna möjlighet.



Det skiljer sig dock en del mellan ämnena vilket framgår av diagrammet ovan, figur 7. Åter ser vi att F-3 sticker ut på ett negativt sätt, se figur 8. Bara 26 procent av F-3-lärarna svarar positivt jämfört med 43 respektive 45 procent för 4-6 och 7-9. Det är uppseendeväckande att hela 35 procent av lärarna i grundskolan svarar ”stämmer inte alls” på påståendet: Det innebär att var tredje lärare i de undersökta ämnena inte har denna möjlighet överhuvudtaget.

På frågan om det finns tid avsatt för omdöme/betygsättning, svarar 60 procent av lärarna att de saknar tid i tjänsten. 67 procent har inte möjlighet att delta i bedömningskonferenser. Sämst ser det ut för lärare som undervisar F-3, där hela 83 procent saknar möjligheten. Detta är anmärkningsvärt då det handlar om att prioritera och fördela lärarnas arbetstid och inte innebär en ökad kostnad.



Referensgrupperna anser att det, för att det ska vara möjligt att göra individuella anpassningar eller anpassningar på gruppnivå, behövs samråd/samsyn med andra lärare som undervisar samma elevgrupper. Detta organiseras vanligtvis i arbetslag kopplat till elevgrupper på skolorna. Praktisk-estetlärare undervisar oftast i flera olika elevgrupper, men trots det är det vanligt att man är knuten till ett arbetslag organisatoriskt. Förutsättningar saknas för att samråda med lärare i andra arbetslag.

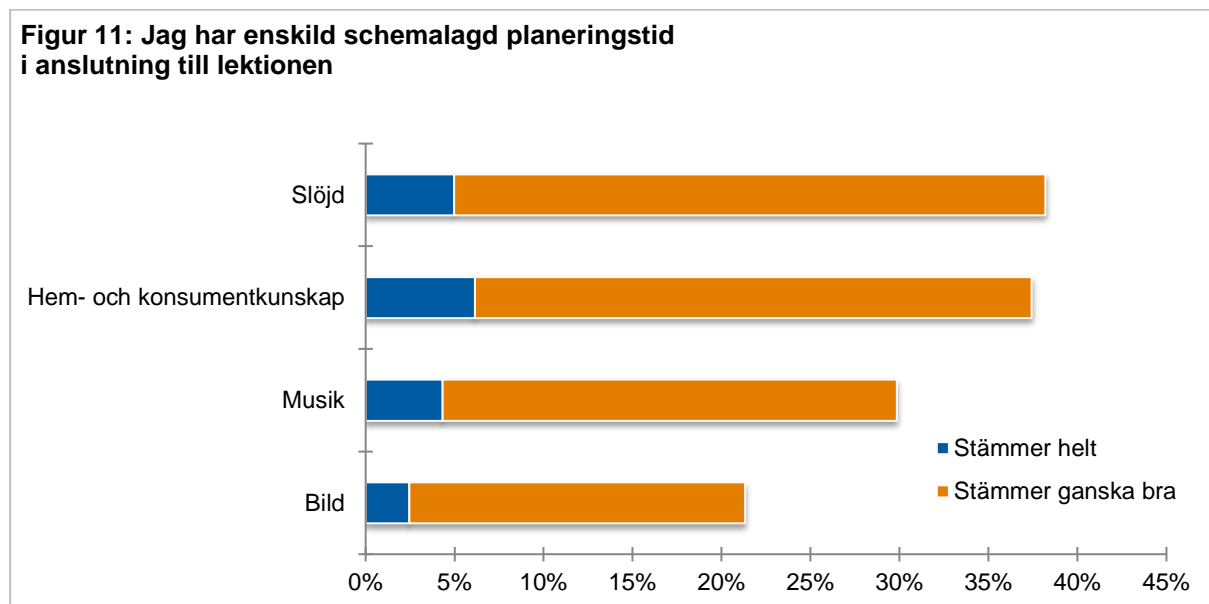


50 procent av de i enkäten tillfrågade lärarna svarar att de har möjlighet att samråda/planera med övriga lärare som undervisar eleverna. Av dessa är det endast 15 procent som menar att det stämmer helt. Detta bekräftar vår bild av att estetlärare ofta placeras i arbetslag knutna kring en specifik elevgrupp, men då man även undervisar övriga elever på skolan saknas reell möjlighet att samråda med lärarna i de arbetslagen. Det är dock alarmerande att varannan lärare inte anser att de har denna möjlighet.

Glädjande är att 64 procent av lärarna svarar positivt på frågan om de har möjlighet att samråda med speciallärare eller annan elevhälsopersonal. Här ser vi också minst skillnader när vi tittar på ämnen och stadier. Det är dock fortfarande lärarna som undervisar i F-3 som har sämst förutsättningar.

Vid sidan av den enskilda planeringstiden menar referensgrupperna att schemalagd tid till för-/efterarbete i anslutning till lektionerna är avgörande för undervisning i praktisk-estetiska ämnen då dessa ofta är beroende av att utrustning och material ska "dukas fram" i lektionssalen. Då man byter elevgrupp mellan varje lektion finns också ett stort behov av dokumentation mellan lektionerna.

Det är nedslående att bara 30 procent av lärarna svarar att det finns tid/utrymme för detta i schemat. Sämst ser det ut för bildlärarna där endast 2 procent svarar "stämmer helt" och 19 procent svarar "stämmer ganska bra" på frågan. Detta är allvarligt med tanke på hur mycket material och utrustning som en bildlärare behöver använda i sin undervisning. Men även övriga ämnen har alldeles för dåliga förutsättningar i något som endast är en schemateknisk fråga och inte kostar något.



## Schemaläggning

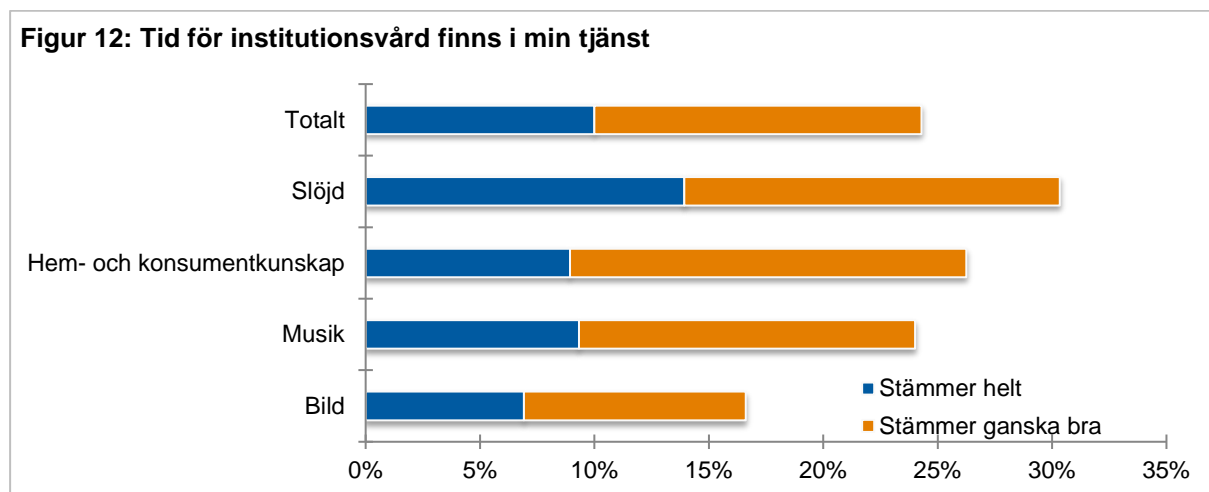
Referensgrupperna menar att det måste finnas tid i schemat mellan lektionerna för att läraren ska hinna göra nödvändig dokumentation innan nästa elevgrupp kommer. Man behöver tid att förbereda lektionssalar, till exempel för att plocka fram den utrustning som ska användas. Referensgrupperna lyfter också flera goda exempel i detta sammanhang, till exempel att alla lektioner med samma årskurs ligger efter varandra, tid för för-/efterarbete, dokumentation och reflektion mellan lektionerna, möjlighet till blockläsning med mera.

En annan förutsättning referensgrupperna tar upp är att tid måste avsättas i lärarnas tjänster för så kallad institutionsvård, så att utrustningen alltid går att använda.

Grupperna menar att:

- Tid för institutionsvård behövs – men saknas.
- Praktisk-estetlärare har ofta delade tjänster, till exempel undervisar de på olika skolor och/eller i ett annat ämne, vilket medför flera olika salar att ansvara för.
- Grupprum för att kunna individanpassa är ett stort behov, framför allt i musik.

I enkäten anger 77 procent av lärarna att de har tillgång till sin ämnessal efter lektionstid. Endast 48 procent av lärarna på F-3 har tillgång till salen efter lektionstid.

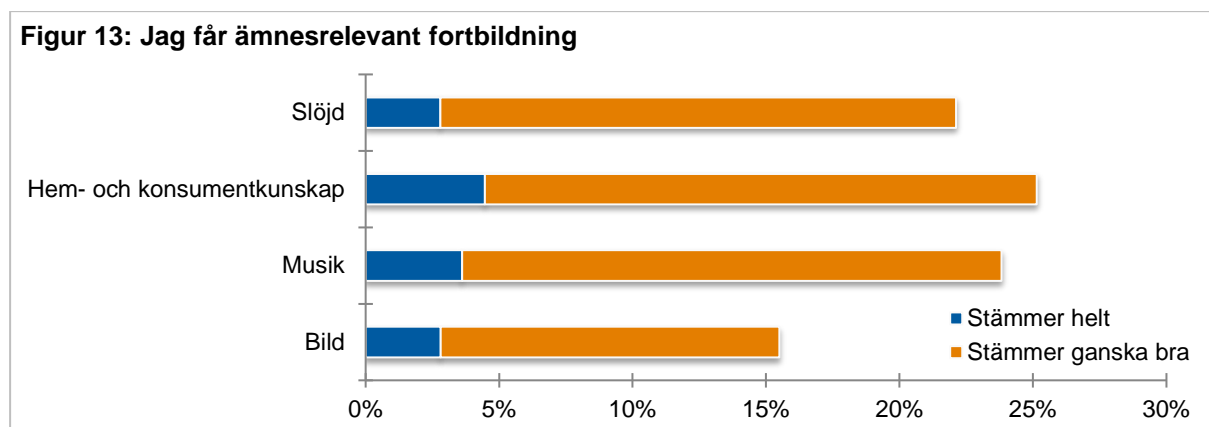


Majoriteten av lärarna har inte tid i sina tjänster till institutionsvård. Endast 24 procent redovisar att tid finns. 75 procent av lärarna i F-3 saknar tid för institutionsvård.

## Fortbildning

Referensgrupperna efterlyser regelbunden och ämnesrelevant fortbildning. Man menar att den fortbildning som erbjuds ofta inte är relevant, att fortbildningen erbjuds slumpartat och att det inte är likvärdigt över hela landet. För att ta ett exempel så är det dyrt att skicka lärare från landsortskommuner på fortbildning.

Deltagarna i referensgruppen upplever ett stort behov av att möta ämneskollegor. Ett problem är att många skolledare har bristande kunskap om ämnets förutsättningar. Detta bekräftas av enkäten, då bara 22–25 procent av lärarna i musik, hem- och konsumentkunskap och slöjd anser sig få ämnesrelevant fortbildning. Bildlärarna avviker och är ännu mer missgynnade; här är det endast 15 procent som anser sig få ämnesrelevant fortutbildning.



## Metodbeskrivning

Rapporten är sammanställd av Katarina Reineck och Karin Johansson, ledamöter av Lärarnas Riksförbunds förbundsstyrelse och Forum för Kultur och Kommunikation.

Undersökningen är gjord under 2018. Undersökningen består av två delar. Dels har vi diskuterat i referensgrupper, dels sänt ut en enkät.

Referensgrupperna bestod av undervisande lärare i de, i rapporten, aktuella ämnena. Syftet med dessa möten var att undersöka vad som krävdes för att man som lärare i sin undervisning skulle kunna följa Skolverkets *Allmänna råd för planering och genomförande av undervisningen, dokumentation och betygssättning*. I och med dessa möten framgick det vad som saknas idag för att kunna uppfylla Skolverkets råd.

Målgruppen för enkätundersökningen var lärare i praktisk-estetiska ämnen i grundskolan. Ur Lärarnas Riksförbunds medlemsregister drogs ett urval om 2 277 lärare. För att säkerställa att alla svarande lärare var målgruppsaktuella inleddes enkäten med en kontrollfråga. Efter denna kontrollfråga avslutades enkäten för 51 personer som inte fick fullfölja. Ytterligare 125 personer nåddes aldrig av enkäten på grund av autosvar eller felaktiga adresser. Det slutgiltiga nettourvalet och svarsfrekvensen framgår av tabell M1.

Tabell M1: Urval och svarsfrekvens		
	Antal	Andel (procent)
<b>Brttourval</b>	<b>2277</b>	<b>100 %</b>
Felaktiga kontaktuppgifter	125	5,5 %
Ej i målgrupp	51	2,2 %
<b>Nettourval</b>	<b>2101</b>	<b>100 % (92 %)</b>
Internbortfall	53	2,5 %
Antal fullföljda	1113	59 %
<b>Svarsfrekvens beräknat på brttourval:</b>		<b>49 %</b>
<b>Svarsfrekvens beräknat på nettourval:</b>		<b>53 %</b>

### Datainsamling

Datainsamlingen genomfördes från och med 30 november 2018 till och med 11 januari 2019. Totalt skickades tre påminnelser.

För mer upplysningar om rapporten, kontakta oss!  
[karin.johansson@lr.se](mailto:karin.johansson@lr.se) eller [katarina.reineck@lr.se](mailto:katarina.reineck@lr.se)



LÄRARNAS  
RIKSFÖRBUND

**Lärarnas Riksförbund är det akademiska förbundet som  
enbart organiserar behöriga lärare och studie- och yrkesvägledare.  
Med över 90 000 medlemmar är vi ett av de största förbunden inom Saco.**